

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования Республики Тыва
"Управление образования" администрации городского округа города
Ак-Довурак
МБОУ СОШ №3 г. Ак-Довурака

РАССМОТРЕНО

Руководитель ШМО

Кара-Сал С.Г.
Протокол №1 от «25»
августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО

Зам.директора по УВР

Сарыглар Ч.Б.
Протокол № 4 от «25»
августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор школы

Хомолуку М.Б.
Приказ №193/1 от «26»
августа 2023 г.

РАБОЧАЯ
ПРОГРАММА

учебного предмета

«Родной (тувинский) язык»

для 6 «б» класса основного общего образования

на 2023-2024 учебный год

Составитель: Кужугет Айслу Байыровна,
учитель родного (тувинского) языка и литературы

г. Ак-Довурак-2023

6 класс – 68 ш.

Катаптаашкын – 8 шак.

Хыналда болгаш чогаадыкчы ажылдар (хыналда ажыл, эдертиг, чогаадыг, словарьлык диктант, төлевилел дээш о.ө.) – 13 шак. Теория болгаш практика – 47 шак.

Ажыглаар өөредилге номнары:

1. «Тыва дыл. 6 класс». Авторлары: М.В.Бавуу-Сюрюн, К.Б.Доржу, Б.Ч.Ооржак, А.Б.Хертек. 2015ч.
2. «Тыва дыл. 6-7 класс». Авторлары: Д.А. Монгуш, К.Б. Доржу. 2001ч.
3. «Тыва дыл. 6 класс». Авторлары: Е.М.Куулар, Т.Б.Оюн, Ч.А.Сарыглар. 2022ч. ООО Издательство «Офсет» (электроннуг хевири)

Дылдың кезектери	Программа аайы-биле темалар	Шак тар саны	Өөреникчилернин кылыр ажыл-чорудулгазының кол хевирлеринин чижек тайылбыры
Дыл, дыл дугайында ниити билиглер	Дыл – харылзажырының чугула чепсээ. Төрел дылдар болгаш өгбе дыл дугайында билиг. Дириг болгаш өлүг дылдар. Түрк дылдар дугайында.	2	Кижилернин аразында чугаалажыр чугула чепсээ – дыл дугайында чугаага киржир. Демнежип ажылдаар: Дириг болгаш өлүг дылдар дугайында дыңнадыгга белеткенир: немелде литератураны дилеп-тывар, энциклопедияларны ажыглаар. Өөредилге номунда дылга, төрел дылдарга хамаарышкан материалдарның ниити сайгарылгазынга киржир, мергежилгелерниң онаалгаларын күүседир. «Тыва дылдың түрк дылдар аразында туружу» деп темага төлевилел тургузарынга киржир.
	5 класска өөрэнген чүүлдеринге катаптаашкын Фонетика болгаш орфоэпия. Лексика. Сөзүглелдер, оларның стили.	3	Тус-тузунда тема аайы-биле демнежип, хөй-биле кады (коллектив-биле), бөлүк аайы-биле болгаш бот ажылдаар. Өөредилге номунда бердинген материалдарның ниити сайгарылгазынга киржир, мергежилгелерниң онаалгаларын күүседир.
	Чогаадыг	1	
Орфография	Ажык эвес үннерниң үжүктөрүн дакпырлап бижири. Й үннүг үжүктөрлиг (я, е, ё, ю.) сөстөрни шын бижири.	4	Орфография дугайында тайылбырны кылырынга киржир. Демнежип ажылдаар: Орфография дүрүмнерин сактып алып, удур-дедир хынажыр (бердинген сөске хамаарышкан дүрүмнү тайылбырлаар азы бердинген дүрүмге чижектерини тывар)

	Сөс эгезинге т-д, п-б деп үннерниң үжүктөрүн шын бижири. Кадыг (ь) болгаш чымчак (ь) демдектерни сөске ажыглаары.		Хөй-биле кады (коллектив-биле) ажылдаар: Тыва дылдың словарьларының дузазы-биле сөстөрниң шын бижилгезин хынаар. Өөрөдилге номунда графика, орфографияга хамаарышкан материалдарның ниити сайгарылгазынга киржир, мергезилгелерниң онаалгаларын күүседир. Словарьлыг диктантаыны бижиир.
	Хыналда ажыл	1	Алган билиглерин бадыткаар. Немелде онаалгаларны күүседир.
Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазы	Сөстүң тургустунар аргалары: морфологтук (кожумактыг), синтаксистиг арга. Хурааңгайлаар арга. Хевир тургузар кожумактар: чүве адының бичеледир чассыдар кожумактары, демдек адының чадаларының кожумактары, кылыг сөзүнүң болбас хевириниң кожумаа, кылыг сөзүңге немелде утка киирер кожумактар. Өскертилге кожумактары: чүве адының сан, падеж, арын кожумактары; кылыг сөзүнүң үе, сан, арын кожумактары. Сөстүң тургузуунуң сайгарылгазы.	3	Демнежип ажылдаар: Бердинген сөстөрниң уткалыг кезектерин (морфемаларны) – дазыл, чогаадылга, хевир тургузар, өскертилге кожумактарын аңгылап айтыр. Бөлүк аайы-биле ажылдаар: Сөстүң уткалыг кезектериниң чүгле кайы-бирээзи кирген (арын кожумактарлыг, демдек ады чогаадыр кожумактарлыг, укталган дөстүг дээш о.ө.) сөстөрни домактардан тывар онаалгалыг ажылды күүседир. Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазының кол билиглерин эки шингээдип алырынга дузалаар оюннарга киржир. Демнежип ажылдаар: Чогаадылга кожумактарының ажыглалын тайылбырлаар: <i>-чын, -чи, -кчи</i> деп кожумактарның болгаш оларның фонетиктиг вариантыларының чүве адын тургузарын; <i>-лыг, -зыг, -кыр, -кы</i> деп кожумактарның болгаш оларның фонетиктиг вариантыларының демдек адын тургузарын. Бот ажылдаар: Хевир тургузар кожумактарга чижектер тывар: чүве адының бичеледир чассыдар кожумактарын (чык, -чыгаш, -ак, -пай, -кай, -кы болгаш оларның фонетиктиг вариантыларын), демдек адының чадаларының кожумактарын (-ак, -зумаар, -ылдыр; -гыр болгаш оларның фонетиктиг вариантыларын), кылыг сөзүнүң болбас хевириниң кожумаан, кылыг сөзүңге (причастие, деепричастие) немелде утка киирер кожумактарны. Сөсте чогаадылга болгаш өскертилге кожумактарын, хевирин өскерттир кожумактарны таныыр.

	Хыналда ажыл	1	Алган билиглерин бадыткаар. Немелде онаалгаларны күүседир.
Лексика болгаш фразеология	<p>Тывылган угунун аайы-биле тыва дылдың лексиказы (ниити түрк лексика, өске дылдардан үлегерлээн лексика: моол, кыдат, төвүт, орус болгаш өске дылдардан)</p> <p>Ажыглалының аайы-биле тыва дылдың лексиказы. Ниити ажыглалдың сөстери. Кызыгаарлыг ажыглалдың сөстери: диалектизмнер, мергежил сөстери болгаш терминнер. Ховар ажыглалдың сөстери: эргижирээн сөстөр (историзмнер, архаизмнер), чаа сөстөр (неологизмнер). Жаргонизмнер.</p> <p>Хуу аттар (ономастика), оларның янзылары (топонимнер, антропонимнер, этнонимнер, зоонимнер болгаш космонимнер). Тыва дылдың тайылбырлыг словары. Сөстүң лексиктиг сайгарылгазы.</p>	13	<p>Ниити түрк лексиканың, моол дылдан үлегерлээн лексиканың чижектерин тывар. Моол, төвүт, кыдат сөстөрни аңгылаар. Эрги болгаш чаа орус үлегерлеп алыышкыннарны тодарадыр. Кыска дыңнадыг белеткээр: «Ажыглалының аайы-биле тыва дылдың лексиказы»</p> <p>«Мени каяа ажыглаар силер?» деп оюнга бөлүк аайы-биле киржир: «Каяа-даа» (ниити ажыглалдың сөстери), «Тожу кожуунга» (диалектилер), «Эштерим аразынга» (жаргонизмнер), «Ажылымга», «Аалымга» (мергежил сөстери), «Кырган-ачам дугайында сактыышкынга, чогаалга» (эргижирээн сөстөр), «Квест-оюнга» (чаа сөстөр).</p> <p>Ниити ажыглалдың, ховар ажыглалдың сөстөрүн (эргижирээн сөстөр (историзмнер, архаизмнер), неологизмнер), кызыгаарлыг ажыглалдың сөстөрүн (диалектизмнер, мергежил сөстери, жаргонизмнер, терминнерни аңгылаар. Мергежил сөстөрүн, диалектизмнерни, терминнерни чугааның янзы-бүрү байдалдарына ажыглаар. Чечен чогаал сөзүглелдеринден эргижирээн сөстөр, историзмнер, неологизмнерни тывар. Бодунуң чугаазындан жаргоннар болгаш диалектилерни чайладыр. Литературлуг дылды диалектилерден ылгаар. Сөзүглелди тыва литературлуг дылдың лексиктиг нормаларын сагаанының талазы-биле сайгарылганы кылып номчуур. «Чүү-дүр ол?» деп оюнга бөлүк аайы-биле киржир: «Топо», «Гидро», «Этно», «Антропо», «Зоо», «Космо» (хуу аттарны танып билир, аңгылаар, шын бижиир)</p> <p>Тыва дылдың лексиказын тывылган угунуң болгаш ажыглалының аайы-биле таныыр, оларны аңгылаар, бижимел чугаага шын ажыглаар.</p> <p>Хуу аттар дугайында кол билиглерни шингээдир. Оларның янзыларын аңгылаар (топонимнер, антропонимнер, этнонимнер, зоонимнер база космонимнер), сөзүглелден тывар.</p>

			<p>Фразеологияның кол билиглерин шиңгээдир, медресе билер. Хостуг болгаш быжыг сөс каттыжышкыннарын аңгылаар. Сөзүглелден фразеологизмнерни тывар, оларны синонимниг одуруттургузарына ажыглаар. Оларның утказын тайылбырлаар болгаш чугаага ажыглаар.</p> <p>Фразеологизмнерни сөзүглелдерден, тайылбыр словарьдан тывар, олар-биле домактарны чогаадыр. Фразеологизмнерниң синонимин тывар. Орус дылдан чоок уткалыг фразеологизмнерниң чижектерин көргүзөр. Тыва дылдың фразеологтук словарьн ажыглаар.</p> <p>Бөлүк аайы-биле ажылдаар: Тыва дылдың тайылбыр словарьы, тыва дылдың фразеологтук словарьы (сөстөрнүң болгаш фразеологизмнерниң уткаларын тодарадыр)</p> <p>Тыва дылдың очулга болгаш терминер словарьларының төрөөн дылдың байлаан шиңгээдип алырына ужур-дузалыын медресе билер.</p> <p>Бодунуң болгаш өске кижиниң чугаазында сөстөрнүң ажыглалына хамаарыштыр үнелелди бээр.</p> <p>Бот ажылдаар: сөстүң лексиктиг сайгарылгазын кылыр.</p>
	Катаптаашкын	1	Алган билиглерин катаптаар.
	Хыналда ажыл	1	Алган билиглерин бадыткаар. Немелде онаалгаларны күүседир.
	Чогаадыг	1	Чугаазын сайзырадыр. Дыл нормаларын сагыыр.
Морфология	<p>Чүве ады. Тодаргай болгаш туугай чүве аттары.</p> <p>Чүве адының темалыг бөлүктери.</p> <p>Чүве аттарының бичеледир, чассыдар хевирлери, оларның тургустунары.</p> <p>Орус дылдан үлегерлээн сөстөрнүң грамматиктиг хевирлерин шын бижири.</p>	4	<p>Тодаргай болгаш туугай чүве аттарын, оларның кол темалыг бөлүктөрүн аңгылаар.</p> <p>Хуу болгаш ниити чүве аттарын, оларның кол темалыг бөлүктөрүн аңгылаар. Хуу болгаш ниити чүве аттарының шын бижилгезин сагыыр.</p> <p>Өөредилге номунда материалдарының ниити сайгарылгазына киржир, мергежилгелерниң онаалгаларын күүседир.</p> <p>«Чүве адының морфологтук демдектери» деп диалогка киржир.</p> <p>Демнежип ажылдаар: Чүве аттарының бичеледир, чассыдар хевирлерин тургузар, кожумактарын айтыр.</p> <p>Бөлүк аайы-биле ажылдаар: Орус дылдан үлегерлээн сөстөрнүң кожумактарын шын бижири.</p>

		Чүве адының морфологтуг сайгарылгазын кылыр.
Хыналда ажыл	1	Алган билиглери бадыткаар. Немелде онаалгаларны күүседир.
Демдек ады. Демдек адының чогаадылгазы (морфологтуг, синтаксистиг аргалар, сөстүң катаптаанындан). Демдек аттарының темалыг бөлүктери: шынар-демдээн, өң-чүзүнүн, хевирин, хемчээлин көргүзөр демдек аттары. Шынарның демдек аттары. Хамаарылганың демдек аттары.	4	Демдек адының ниити утказын тодарадыр, морфологтуг демдектерин барымдаалап, демдек аттарын тодарадыр. Демдек адының тургустунарын тайылбырлаар: 1) чогаадылга кожумактарының дузазы-биле: <i>-лыг, -зыг, -кыр, -кы</i> болгаш оларның фонетиктиг вариантылары; 2) сөстөрниц каттышканындан: дефистеп бижир: орлан-эрес; тудуштур бижир: кара+ала = карала); 3) сөстөрниц катаптаанындан (кара-кара). Демдек аттарын чогаадыр. Демдек аттарының темалыг бөлүктөрүн ылгаар. Шынарның болгаш хамаарылганың демдек аттарын аңгылаар. Шынарның демдек аттарының өйүндө, кошкадыр, күштелдирер чадаларын тургузар, оларны аңгылаар. Укталган, укталбаан демдек аттарын тодарадыр. Демдек адының синтаксистиг хүлээлгезин тодарадыр. Демдек адының морфологтуг сайгарылгазын кылыр.
Хыналда ажыл	1	Алган билиглери бадыткаар. Немелде онаалгаларны күүседир.
Чогаадыг	1	
Сан аттарының бөлүктери. Түң болгаш дугаар сан аттары. Чыырының, үүрмектээриниң, аңгылаарының, чоокшуладырының сан аттары болгаш оларны шын бижир.	3	Сан аттарының бөлүктөрүн тодарадыр: түң болгаш дугаар сан аттарын, чыырының, үүрмектээриниң, аңгылаарының, чоокшуладырының. Сан адының чүве ады-биле каттышканда, чүве адын чаңгыстың санынга ажыглаары (ч: тозан аът). Сан аттарының шын бижилгезин сагыыр. Сан адының синтаксистиг хүлээлгезин тодарадыр. Сан аттарының дузазы-биле нарын сөстөрниц тургузар. Сан аттары кирген фразеологизмнерниц утказын тайылбырлаар. Сөзүглелдерден тыва хемчег илередир сөстөрниц тывар. Морфологияга хамаарышкан айтырыгларга харыылаар. Билиин хынаар, бодунга түңнелдерни үндүрер. Сан адының морфологтуг сайгарылгазын кылыр.
Сан адының нарын сөстөр болгаш фразеологизмнер тургузарынга киржилгези.		
Тыва дылда хемчег илередир чамдык сөстөрниц ажыглалы.		
Хыналда ажыл	1	Алган билиглери бадыткаар. Немелде онаалгаларны күүседир.

	<p>Ат орну. Ат орнунун грамматиктиг утказы, морфологтуг демдектери, синтаксистиг хүлээлгези. Ат орнунун бөлүктөри. Чамдык ат оруннарының саннарга, падежтерге өскөрлири. Тодаргай эвес ат оруннарын шын бижири. Ат оруннарының морфологтуг сайгарылгазы.</p>	6	<p>Ат орнунун грамматиктиг утказын тодарадыр, морфологтуг демдектериниң, синтаксистиг хүлээлгезиниң аайы-биле оларны тайылбырлаар. Ат орнунун бөлүктөрин аңгылаар (арынның, айтырыгның, айтылганың, тодаргай болгаш тодаргай эвес ат оруннары), оларның синтаксистиг хүлээлгерин тайылбырлаар. Ат оруннарын өске чугаа кезектеринден ылгаар, падежтерге өскөртир. Силер, болар де пат оруннарын тыва чугаа этикединге дүүштүр ажыглаар, улуг улус-биле чугаалажып билир. Аңгы-аңгы от оруннары-биле домактарны чогаадыр. Ат оруннары кирген домактарны, сөзүглелдерде сайгарар. Ат оруннарының морфологтуг сайгарылгазын кылыр.</p>
	Катаптаашкын	1	Алган билиглериң катаптаар.
	Хыналда ажыл	1	Алган билиглериң бадыткаар. Немелде онаалгаларны күүседир.
	Чогаадыг	1	
Чугаа, чугаалажып харылзажыры болгаш чугаа культуразы	<p>Тыва улустун чугаа этикеди. Чугаа чорудулгазының хевирлери: чүгүртү (улу-каралап) номчууру; сөзүглелден кол медээни тып номчууру; сөзүглелди сайгарып номчууру. Сөзүглелдин тодаргай болгаш элдээрткен утказы. Номчааны чечен чогаал сөзүглелиниң утказын сактып бижири. Монологтуң янзылары. Чурумал. Тоожуушкун. Угаап боданышкын. Дыл темазыңга дыңнадыг. Диалогтуң хевирлери: кылдыныгны боттандыраарынче углаптар чугаа, бодал солчуп чугаалажыры.</p>	7	<p>Тыва болгаш орус улустун чугаа этикединде дөмейлешкек болгаш ылгалдыг талаларының дугайында коллективтиг чугаага киржир. Кичээлдерге номчулганың аңгы-аңгы хевирлериң ажыглаар. Хөй-биле кады (коллектив-биле) ажылдаар: Сөзүглелде кол болгаш элдээрти чугаалаан медээни тодарадыр. Бот ажылдаар: Номчааны чечен чогаал сөзүглелиниң утказын дамчыдар. Монологтуң янзыларының дугайында чугаага киржир. Чугаа этикединиң онзагайларың көргүскен дыңнадыгларың, презентацияларың тургузар. Бөлүк аайы-биле ажылдаар: Хевир аайы-биле диалогтуң чижектерин тургузар; номчааны, дыңнаны диалогтуң утказын чугаалаар. Чугаа культуразыңга хамаарышкан оюн хевиринде тургустунган онаалгаларны күүседир.</p>
	Чогаадыг	2	
	<p>Катаптаашкын. Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазы. Морфология.</p>	3	Чыл дургузунда өөрөнгөн темаларны катаптаар: Сөс тургузуу. Сөс чогаадылгазы. Чүве ады. Демдек ады. Сан ады. Ат орну.

	Аттыг чугаа кезектери. Ат орну.		
	Хыналда ажыл	1	Алган билиглерин бадыткаар. Немелде онаалгаларны күүседир.
		68 шак	

